Samuraj Chemiczny

NOTATKI

WSTĘP DO CHEMII ORGANICZNEJ

DZIAŁ 11

11.D. REAKCJE I MECHANIZMY

CHEMIA ORGANICZNA

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

REAKCJE, MECHANIZMY

DZIAŁ 11.D

W tym pliku znajdziesz:

- **22 strony notatek z teorii**
- **13 lekcji**
- **18 zadań w tym:**
  - **11** zadań treningowych
  - **8** zadań przekrojowych

Na platformie z kursem znajdziesz:

2,6 godzin materiału video, w tym:

- **48 minut** klarownej teorii w formie 14 krótkich mikrolekcji
- **1.5 godziny** praktyki z zadaniami treningowymi i przekrojowymi
- **24 minuty** pracy z zadaniami testowymi

Ponadto w opracowaniu tego działu znajdziesz:

- **notatki z innych zagadnień** wraz z treningami i zadaniami przekrojowymi
- **zbiór zadań egzaminacyjnych**
- **testy wstępne**
- **dwa sprawdziany**

Copyright © for this edition **Samuraj chemiczny - kursy do matury z chemii**

autor treści i zadań: Bartłomiej Górski
autor nagrań video: Michał Bartosiak
autor testów wstępnych: Bartłomiej Górski, Natalia Kasprzak
współpraca autorska: Michał Bartosiak, dr Aneta Ciupa-Litwa, Marta Dworzyńska, Anna Mazur, Anna Skrzypek

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

SPIS TREŚCI

Typy reakcji 4

Typy reakcji | teoria 5

Addycja | teoria 6

Substytucja | teoria 7

Eliminacja | teoria 8

Izomeryzacja/przegrupowanie | teoria 9

Kondensacja/polikondensacja | teoria 10

Dimeryzacja/trimeryzacja/polimeryzacja | teoria 11

Typy reakcji chemicznych | trening 12

Mechanizmy reakcji chemicznych 14

Znaczenie strzałki w zapisie mechanizmu | teoria 15

Rozpad homo- i heterolityczny | teoria 16

Elektrofil, nukleofil, rodnik | teoria 18

Karbokarion, karboanion, rodnik | teoria 23

Wstęp do mechanizmów reakcji | trening 24

Typy mechanizmów | teoria 27

Rozpoznawanie mechanizmów reakcji | teoria 30

Rozpoznawanie i analiza mechanizmów reakcji | trening 33

Zadania przekrojowe 38

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

TYPY REAKCJI CHEMICZNYCH

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

DII.D.23

TYPY REAKCJI

Można wyróżnić następujące podstawowe typy reakcji chemicznych z udziałem związków organicznych:

- **addycja (przyłączanie)**
- **substytucja (podstawianie)**
- **eliminacja**

Czasami wyróżnia się jeszcze:

- **izomeryzację**
- **kondensację, polikondensację**
- **dimeryzację, trimeryzację, polimeryzację**

oraz procesy odwrotne, np. depolimeryzację.

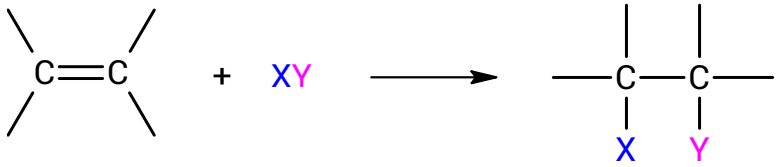

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

D11.D.23

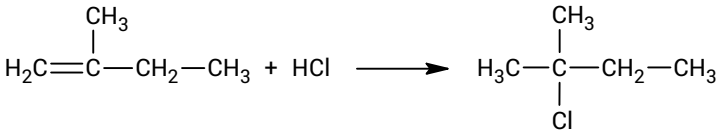
ADDYCJA

W wyniku addycji cząsteczka związku chemicznego (zwykle związku nieorganicznego) przyłącza się do cząsteczki związku organicznego.
W reakcji addycji często:
• uczestniczą dwa substraty, ale powstaje jeden produkt
• zmniejsza się liczba wiązań wielokrotnych (wiązań typu π) w cząsteczce związku organicznego, który uległ przemianie.

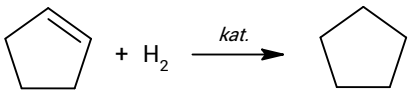

Przykłady

Reakcja addycji chlorowodoru do 2-metylobut-1-enu

Reakcja hydrogenacji (uwodornienia) cyklopentenu

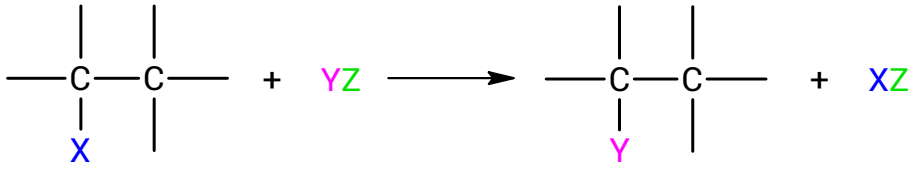

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

D11.D.23

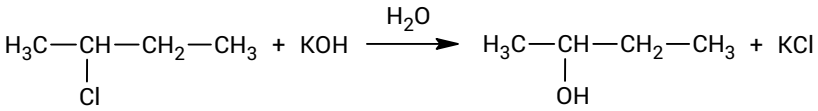
SUBSTYTUCJA

W wyniku substytucji następuje wymiana podstawnika przy łańcuchu węglowym. W takiej reakcji zwykle nie zmienia się liczba wiązań typu π w łańcuchu węglowym cząsteczki związku organicznego, który uległ przemianie.

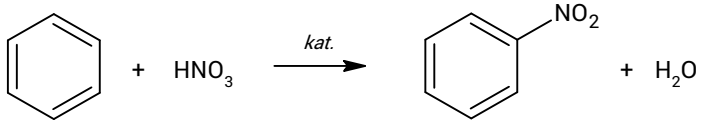

Przykłady

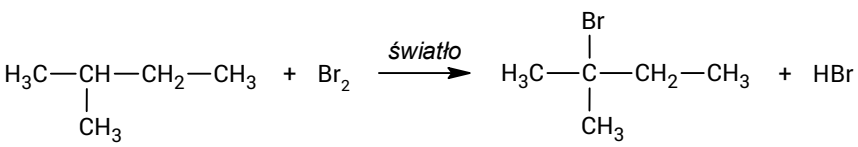
Reakcja 2-chlorobutanu z wodnym roztworem wodorotlenku potasu

Reakcja nitrowania benzenu

Bromowanie 2-metylobutanu

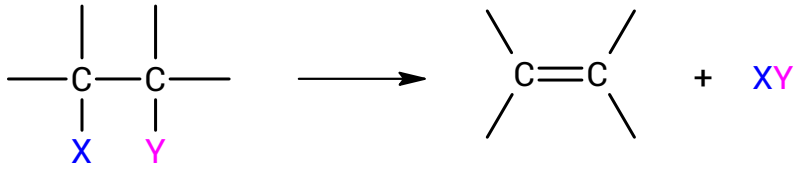

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

DII.D.23

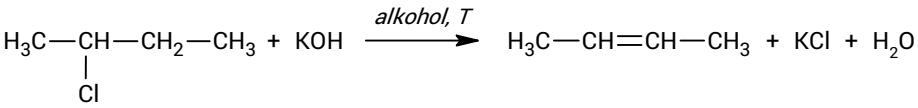
ELIMINACJA

W wyniku eliminacji następuje usunięcie (eliminacja) atomu lub atomów ze związku organicznego. W takiej reakcji tworzy się cząsteczka produktu organicznego, która zawiera więcej wiązań typu π niż cząsteczka substratu organicznego.

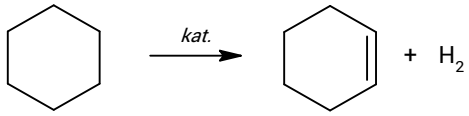

Przykłady

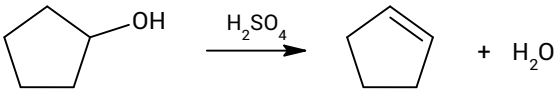
Dehalogenacja 2-chlorobutanu do but-2-enu

Dehydrogenacja (odwodornienie) cykloheksanu

Dehydratacja (odwodnienie) cyklopentanolu

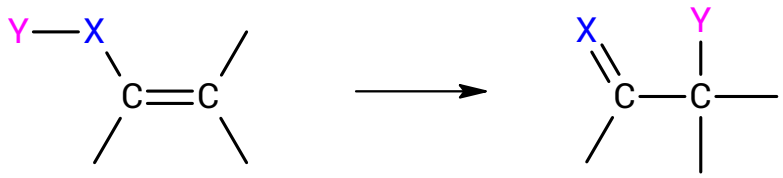

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

D11.D.23

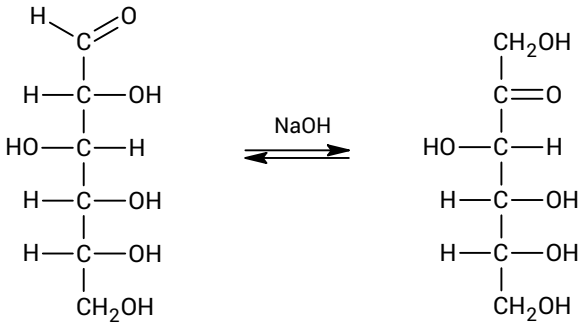
IZOMERYZACJA/PRZEGRUPOWANIE

Podczas tej reakcji dochodzi do zmian wewnątrz struktury danego związku chemicznego. Produkt i substrat takiej reakcji są względem siebie izomerami.

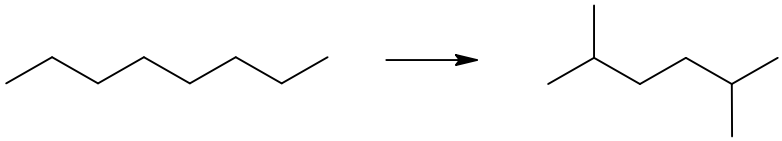

Przykłady

Przegrupowanie glukozy w środowisku zasadowym

Izomeryzacja *n*-oktanu do 2,5-dimetyloheksanu

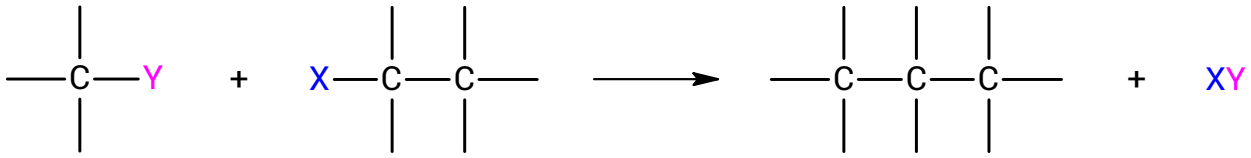

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

D11.D.23

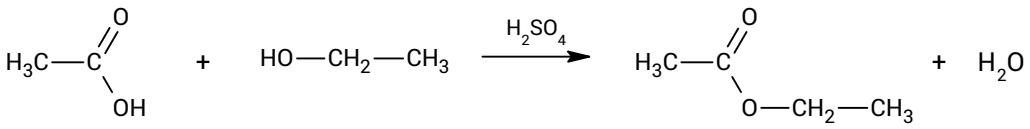
KONDENSACJA/POLIKONDENSACJA

Łączenie się dwóch (lub więcej) cząsteczek związków organicznych w jedną dużą cząsteczkę. Podczas kondensacji dochodzi do powstania produktu ubocznego (produktów ubocznych) – zwykle małocząsteczkowych związków nieorganicznych, np. H_2O.

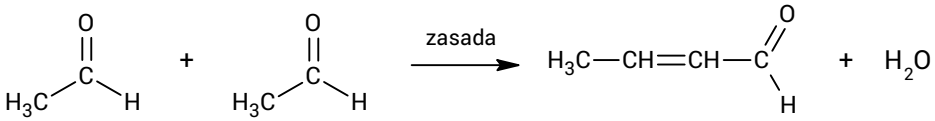

Przykłady

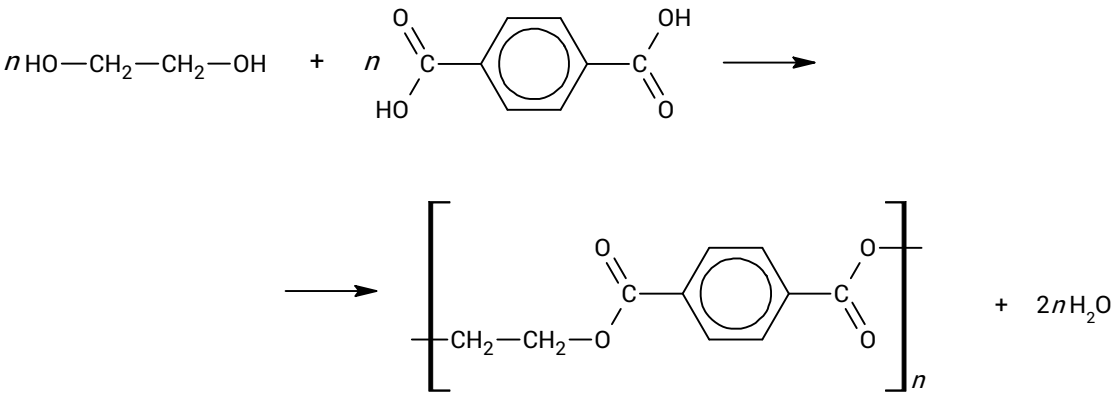
Reakcja estryfikacji kwasu octowego z etanolem

Reakcja aldolowa z dehydratacją

Tworzenie poliestru

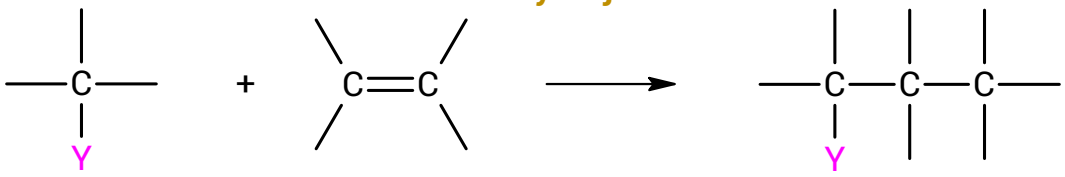
Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

DII.D.23

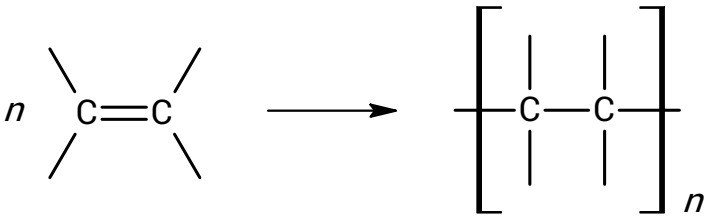
DIMERYZACJA, TRIMERYZACJA, POLIMERYZACJA

Łączenie się dwóch (lub więcej) cząsteczek związków organicznych w jedną dużą cząsteczkę. Podczas reakcji tego typu nie dochodzi do powstania produktu ubocznego (produktów ubocznych) – powstaje tylko związek organiczny.

Dimeryzacja

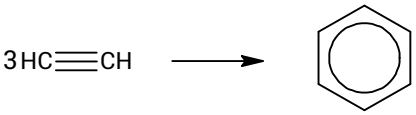

Polimeryzacja

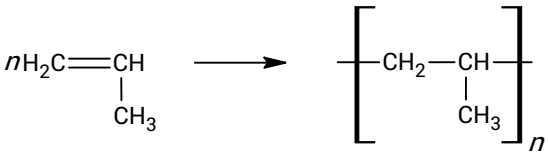

Przykłady

Trimeryzacja acetylenu (etynu)

Polimeryzacja propylenu (propenu)

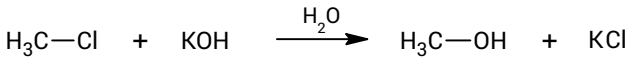
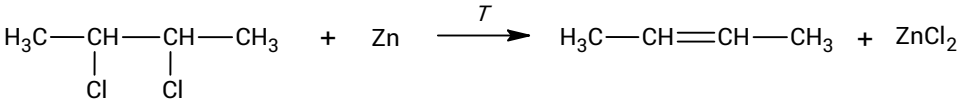
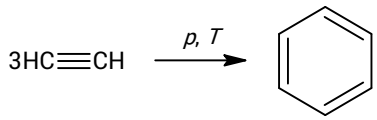
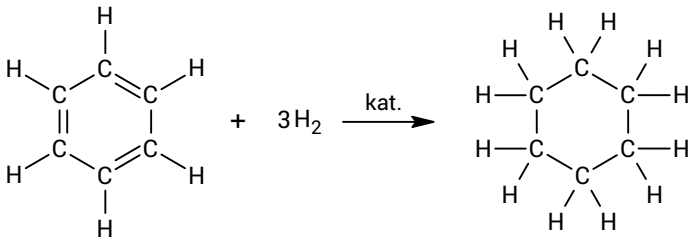
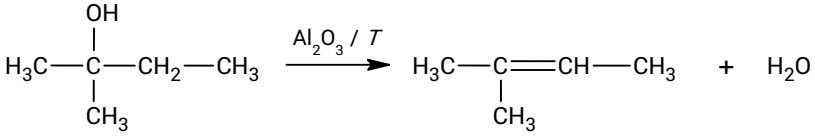
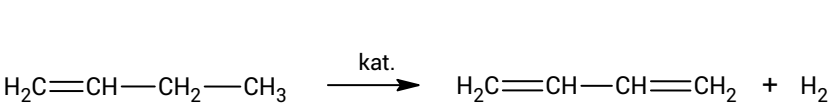
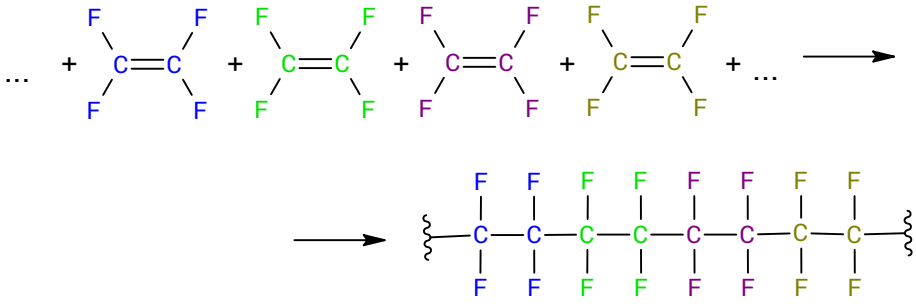

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

TRENING

ZADANIE. 1. zadanie autorskie

https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11028

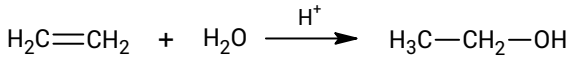
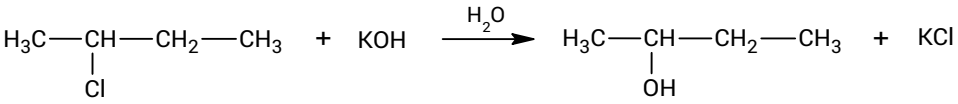
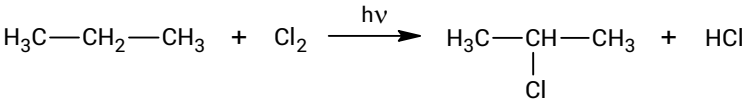
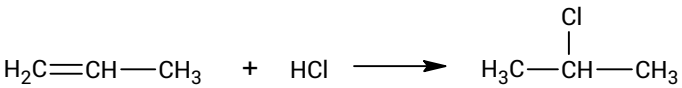
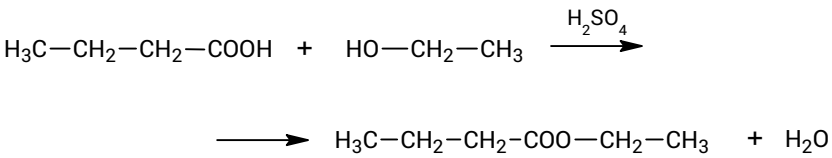
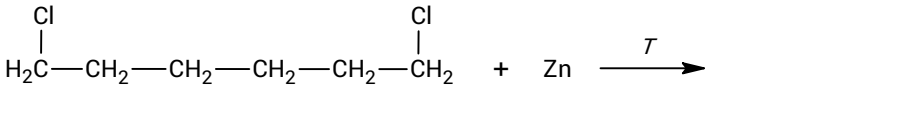
Poniżej przedstawiono równania reakcji chemicznych. Każdej reakcji przypisz odpowiadający jej typ (addycja, substytucja, eliminacja, kondensacja, di-, tri-, polimeryzacja).

Równanie reakcji	Typ reakcji

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

MECHANIZMY REAKCJI CHEMICZNYCH

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

D11.D.24

ZNACZENIE STRZAŁKI

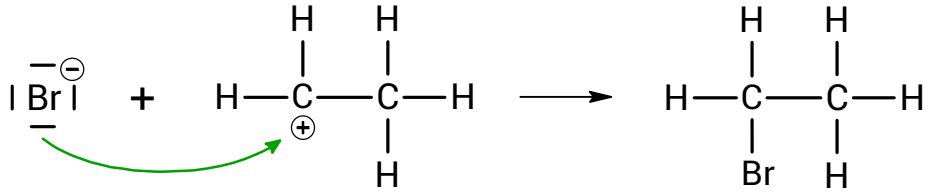
Strzałka w zapisie mechanizmu reakcji odnosi się do kierunku przesunięcia (migracji) elektronów (w szczególności wolnej pary elektronowej).

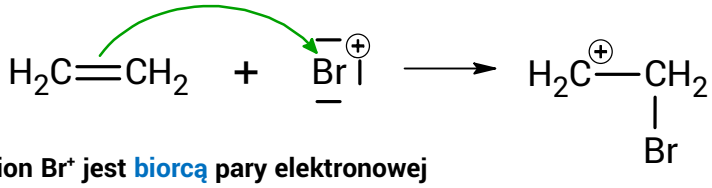
Przemieszczenie pary elektronowej obrazuje się strzałką z pełnym grotem.

Przemieszczenie jednego elektronu obrazuje się strzałką z połową grotu.

Anion Br^- jest dawcą wolnej pary elektronowej

Kation Br^+ jest biorcą pary elektronowej

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

D11.D.24

ROZPAD HOMO- I HETEROLITYCZNY

Rozpad homolityczny

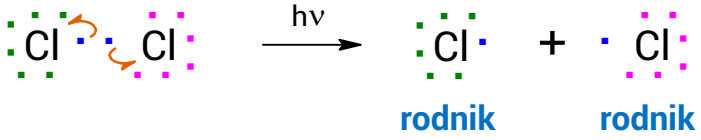
Rozpad cząsteczki, np. chloru lub bromu na dwie identyczne drobiny. Rozpad homolityczny cząsteczki zachodzi przede wszystkim pod wpływem światła (lub wysokiej temperatury) i prowadzi do powstania rodników.

Światło:

UV

hν

(czyt. ha-ni)

Te drobiny nie są obdarzone ładunkiem, ponieważ każdy atom chloru zawiera dokładnie 7 elektronów walencyjnych. Jeden z elektronów jest niesparowany.

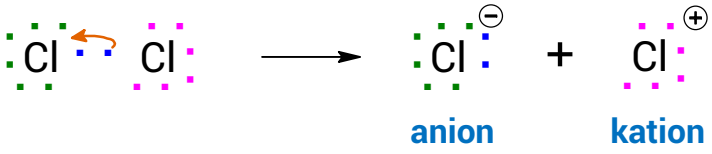

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

Rozpad heterolityczny

Rozpad cząsteczki, np. chloru lub bromu na dwie różne drobiny. Rozpad heterolityczny cząsteczki zachodzi przede wszystkim pod wpływem innych substancji, np. katalizatora lub organicznego substratu i prowadzi do powstania jonów.

Ma jeden elektron więcej w stosunku do siedmiu elektronów walencyjnych atomu chloru, dlatego jest obdarzony ładunkiem ujemnym.

W reakcjach chemicznych dąży do połączenia się z atomem obdarzonym ładunkiem dodatnim (np. kationem) lub drobiną zawierającą lukę elektronową. Taki anion jest wtedy donorem wolnej pary elektronowej (zasada Lewisa).

Ma jeden elektron mniej w stosunku do siedmiu elektronów walencyjnych atomu chloru, dlatego jest obdarzony ładunkiem dodatnim.

W reakcjach chemicznych dąży do połączenia się z atomem obdarzonym ładunkiem ujemnym (np. anionem lub drobiną zawierającą wolne pary elektronowe albo elektrony π). Taki kation jest wtedy akceptorem wolnej pary elektronowej (kwas Lewisa).

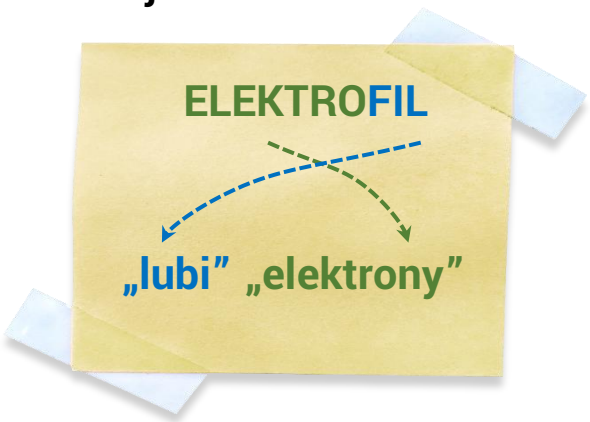
Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

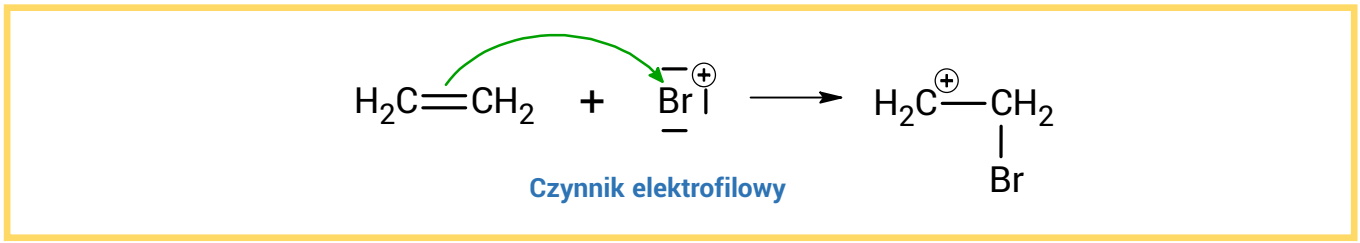
D11.D.24

ELEKTROFIL, NUKLEOFIL, RODNIK

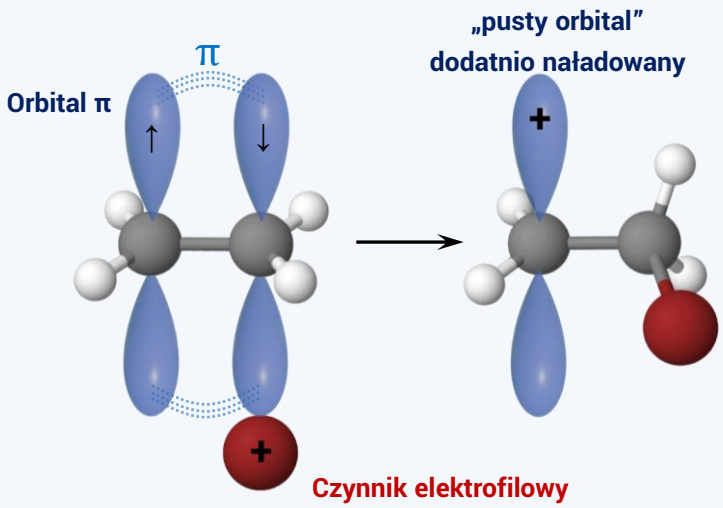
Elektrofil (czynnik elektrofilowy)

Drobina, która zawiera atom z niedoborem elektronów (luką elektronową) . Jest obdarzona zwykle ładunkiem dodatnim (jest kationem). W reakcjach chemicznych atakuje struktury organiczne, które zawierają wolne pary elektronowe lub wiązania π. Elektrofil jest kwasem Lewisa, czyli biorcą (akceptorem) pary elektronowej.

Uproszczony schemat

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

Przykłady typowych czynników elektrofilowych

Cl^+ H^+ NO_2^+ CH_3^+

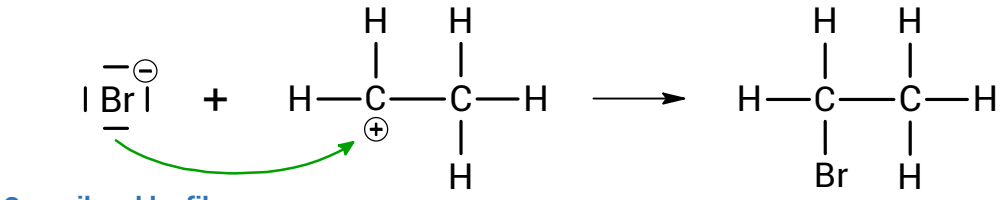
Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

D11.D.24

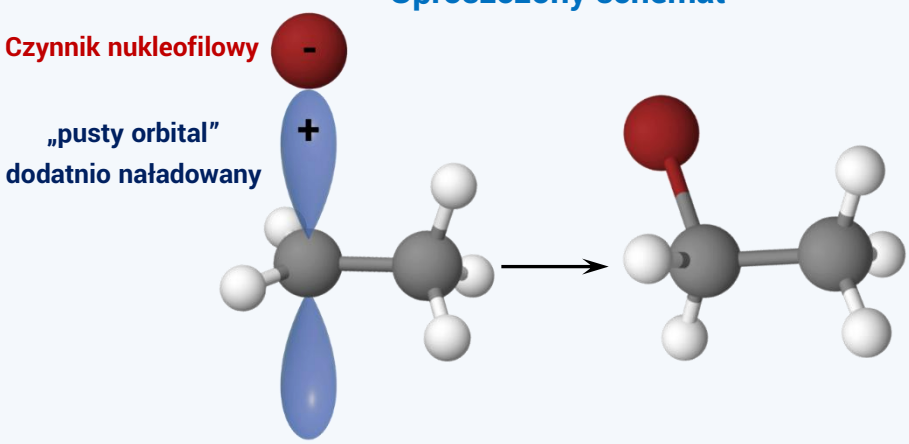
Nukleofil (czynnik nukleofilowy)

Drobina, która zawiera oktet elektronowy i co najmniej jedną wolną parę elektronową. Może być obdarzona ładunkiem ujemnym lub może być drobiną elektrycznie obojętną. W reakcjach chemicznych atakuje struktury organiczne, które zawierają niedobór elektronów. Nukleofil jest dawcą (donorem) pary elektronowej.

Uproszczony schemat

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

Przykłady typowych czynników nukleofilowych

H_2O OH^- Cl^-

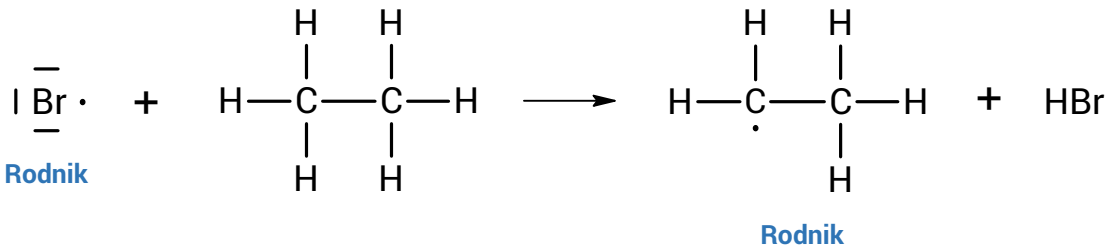

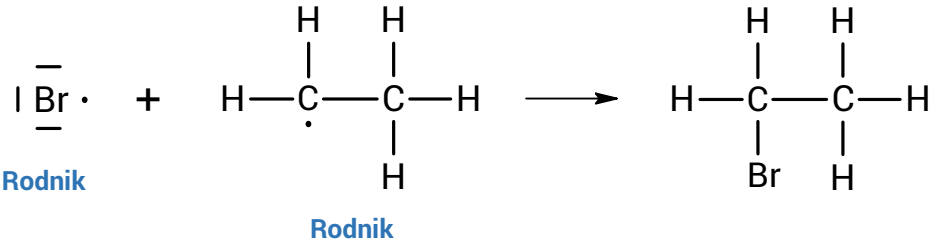
Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

D11.D.24

Rodnik

Drobina, która zawiera niesparowany elektron. Rodniki raczej nie łączą się z atomami węgla, które w najbliższym otoczeniu zawierają elektrony π lub wolne pary elektronowe. Rodniki przyczyniają się do powstania innych rodników oraz łączą się z innymi rodnikami.

Przykłady rodników

$Cl\bullet$ $CH_3\bullet$

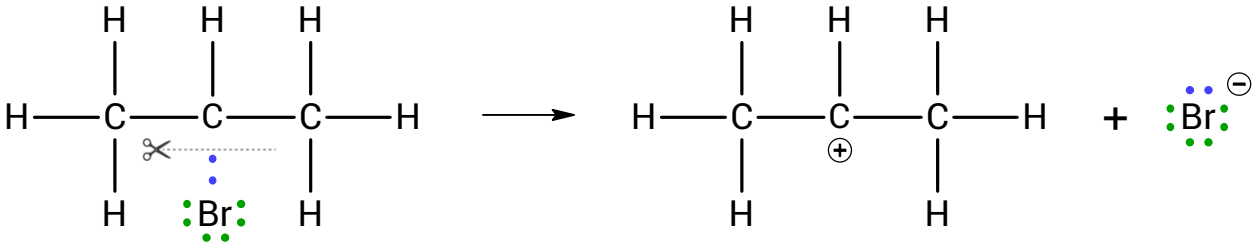

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

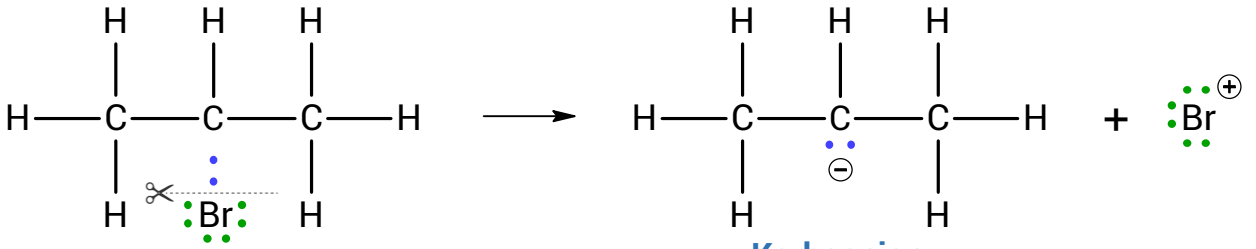
D11.D.24

KARBOKATION, KARBOANION, RODNIK

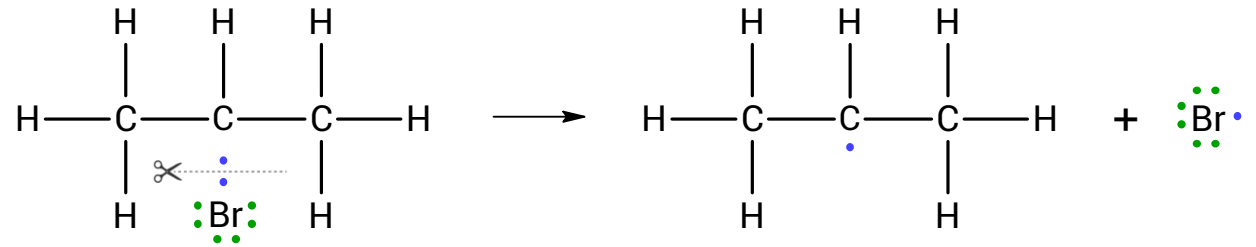
Istnieją trzy hipotetyczne możliwości oderwania atomu fluorowca od szkieletu węglowego fluorowcopochodnej.

Karbokation

Karboanion

Rodnik

Uwaga! Schemat tworzenia karboanionu ma charakter wyłącznie poglądowy i nie odnosi się do faktycznych realiów reakcji.

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

TRENING

ZADANIE 1. zadanie autorskie

https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11035

Spośród drobin:

Br^+ CH_3^+ OH^- H^+ Cl^- $Cl\cdot$ $CH_3CH_2\cdot$ H_2O NO_2^+ Cl^+

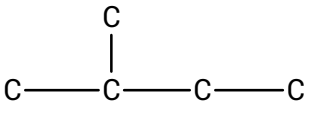
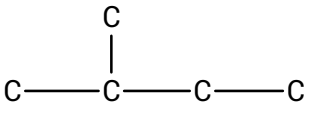
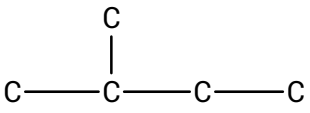
wybierz te, które w reakcjach chemicznych pełnią funkcję elektrofili, nukleofili i rodników. Uzupełnij tabelę. Wpisz wzory wybranych drobin.

Elektrofil	Nukleofil	Rodnik

ZADANIE 2. zadanie autorskie

https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11036

Uzupełnij poniższe wzory elektronowe tak, aby przedstawiały:
- **trzeciorzędowy karbokation (wzór 1)**
- **drugorzędowy karboanion (wzór 2)**
- **dowolny pierwszorzędowy rodnik (wzór 3).**

Wzór 1	
Wzór 2	
Wzór 3	

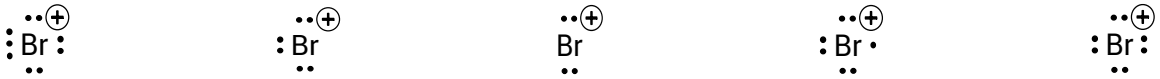
Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

ZADANIE 3. zadanie autorskie

https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11037

Dany jest kation: Br^+.

A. Zaznacz poprawny wzór elektronowy kationu Br^+:

B. Rozstrzygnij, czy kation Br^+ pełni funkcję elektrofila, nukleofila czy rodnika w reakcjach z udziałem związków organicznych. Uzasadnij odpowiedź.

Rozstrzygnięcie: .....

Uzasadnienie: .....

.....

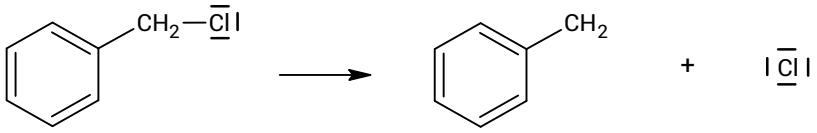
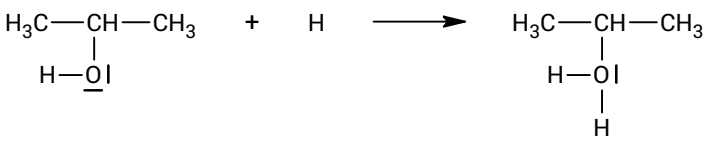
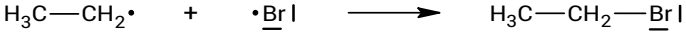
.....

ZADANIE 4. zadanie autorskie

https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11038

Poniżej przedstawiono niepełne schematy wybranych etapów przemian chemicznych.

Uzupełnij te schematy. W każdym przypadku zaznacz strzałką kierunek migracji elektronów. Umieść brakujące ładunki (jeśli drobina jest obdarzona ładunkiem).

Schemat 1	
Schemat 2	
Schemat 3	

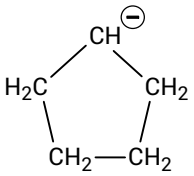

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

ZADANIE 5. zadanie autorskie

https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11039

Poniżej przedstawiono wzór pewnej struktury.

A. Rozstrzygnij, czy przedstawiona struktura to karbokation, karboanion, czy rodnik. Uzasadnij odpowiedź.

Rozstrzygnięcie: .....

Uzasadnienie: .....

.....

.....

B. Rozstrzygnij, czy przedstawiona struktura jest uprzywilejowana na atak czynnika elektrofilowego, nukleofilowego czy rodnikowego. Uzasadnij odpowiedź.

Rozstrzygnięcie: .....

Uzasadnienie: .....

.....

.....

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

D11.D.25

TYPY MECHANIZMÓW

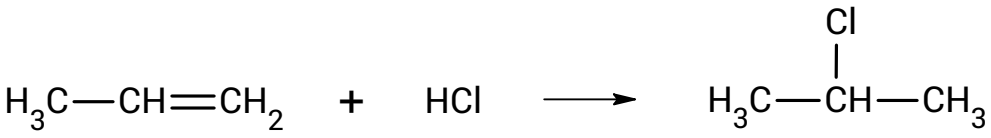
Można wyróżnić następujące podstawowe typy mechanizmów reakcji:

- **mechanizm elektrofilowy**
- **mechanizm nukleofilowy**
- **mechanizm rodnikowy**

Mechanizm reakcji określa się na podstawie roli czynnika, który w pierwszej kolejności atakuje atom węgla związku organicznego.

Reakcja propenu z chlorowodorem

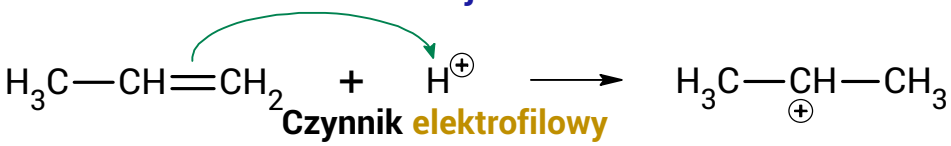
Równanie reakcji:

Jest to przykład reakcji addycji

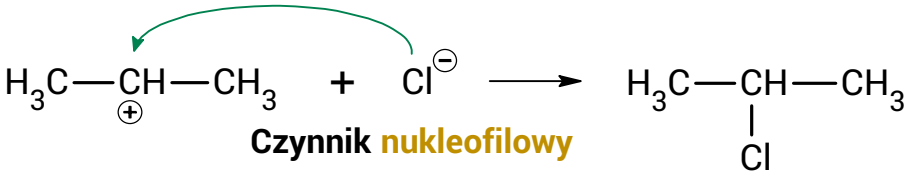
Mechanizm reakcji:

Etap 1.:

Czynnik elektrofilowy

Etap 2.:

Czynnik nukleofilowy

W tej reakcji uczestniczą: czynnik elektrofilowy oraz czynnik nukleofilowy. Jednak to czynnik elektrofilowy jako pierwszy atakuje atom węgla w cząsteczce organicznej. Reakcja ta przebiega zatem według mechanizmu elektrofilowego.

Jest to reakcja addycji elektrofilowej

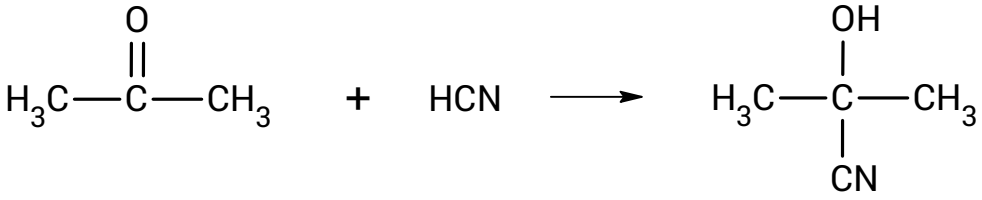

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

Reakcja acetonu z cyjanowodorem

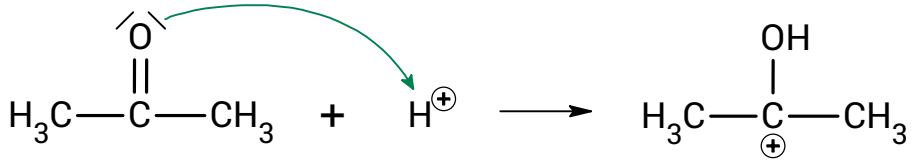
Równanie reakcji:

Jest to przykład reakcji addycji

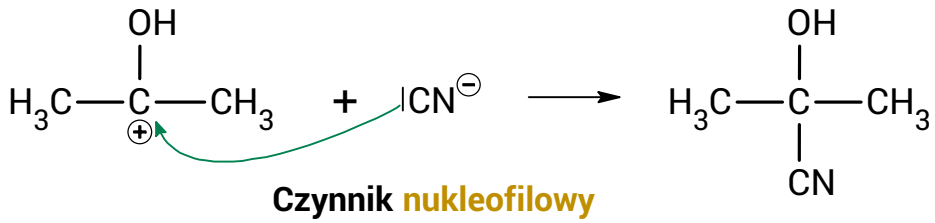
Uproszczony mechanizm reakcji:

Etap 1.:

Czynnik elektrofilowy

Etap 2.:

Czynnik nukleofilowy

W tej reakcji uczestniczy czynnik elektrofilowy oraz czynnik nukleofilowy. Czynnik elektrofilowy atakuje atom tlenu, dlatego nie on decyduje o mechanizmie reakcji. O mechanizmie przesądza atak czynnika nukleofilowego na atom węgla – reakcja przebiega więc zgodnie z mechanizmem nukleofilowym.

Jest to reakcja addycji nukleofilowej

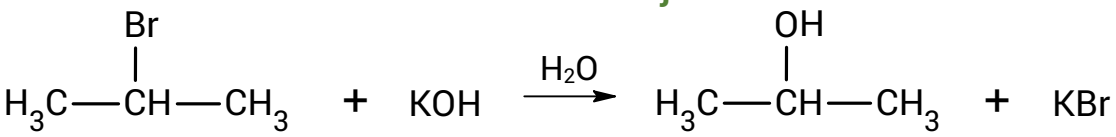

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

Reakcja 2-bromopropanu z wodnym roztworem KOH

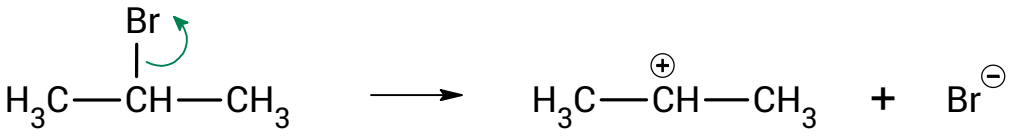
Równanie reakcji:

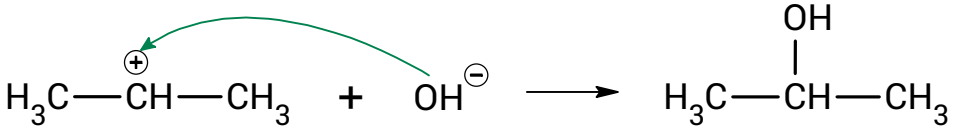

Jest to przykład reakcji substytucji

Mechanizm reakcji:

Etap 1.:

Etap 2.:

Czynnik nukleofilowy

W tej reakcji uczestniczy czynnik nukleofilowy. W pierwszym etapie nie dochodzi do ataku żadnego czynnika na strukturę organiczną. W drugim etapie strukturę organiczną atakuje czynnik nukleofilowy. Reakcja ta przebiega zatem według mechanizmu nukleofilowego.

Jest to reakcja substytucji nukleofilowej

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

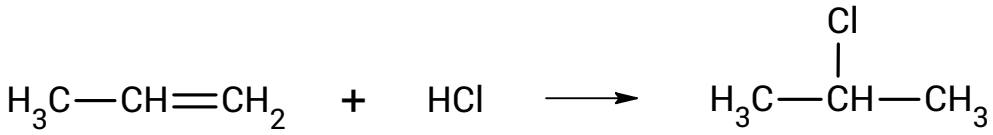
D11.D.25

ROZPOZNAWANIE MECHANIZMU REAKCJI

Addycja elektrofilowa

Reakcja addycji cząsteczki (np. HCl, Br_2, H_2O) do ugrupowania C=C lub C≡C.

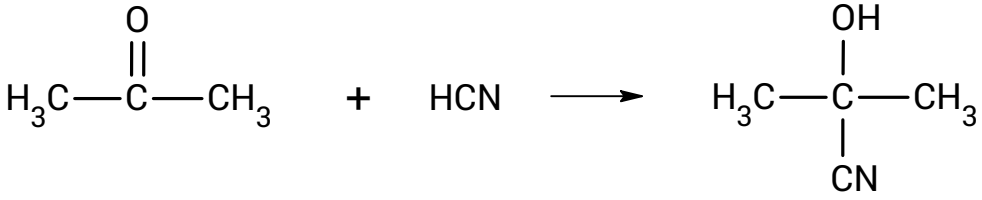
Przykład reakcji addycji elektrofilowej

Addycja nukleofilowa

Reakcja addycji cząsteczki (np. HCl, H_2O, HCN) do ugrupowania C=O.

Przykład reakcji addycji nukleofilowej

Addycja rodnikowa

Nie musisz umieć rozpoznawać.

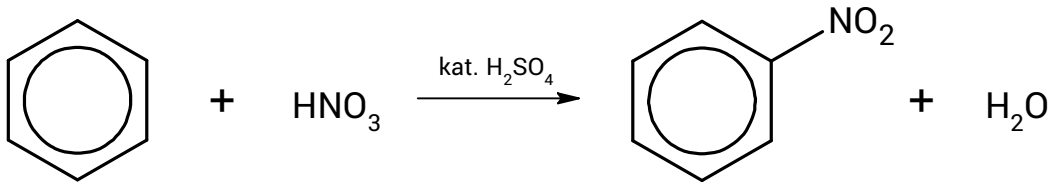

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

Substytucja elektrofilowa

Reakcja substytucji atomu lub grupy atomów bezpośrednio przyłączonych do pierścienia aromatycznego. Zachodzi zwykle w obecności katalizatora.

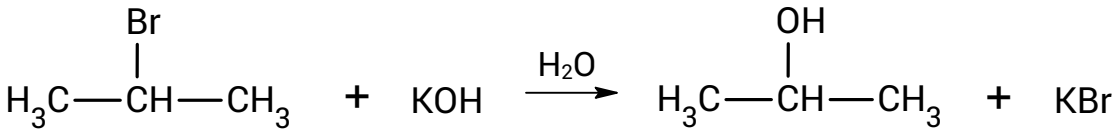
Przykład reakcji substytucji elektrofilowej

Substytucja nukleofilowa

Reakcja substytucji atomu lub grupy atomów do niearomatycznego fragmentu związku organicznego.

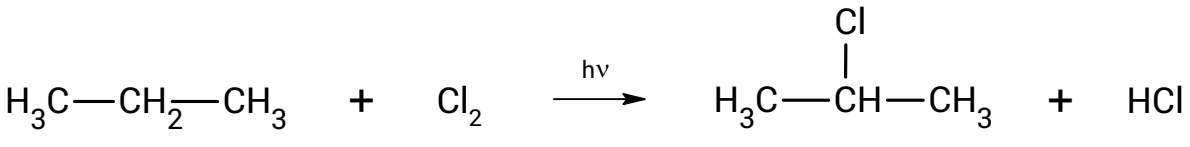
Przykład reakcji substytucji nukleofilowej

Substytucja rodnikowa

Reakcja substytucji atomu lub grupy atomów do niearomatycznego fragmentu związku organicznego. Zachodzi pod wpływem światła.

Przykład reakcji substytucji rodnikowej

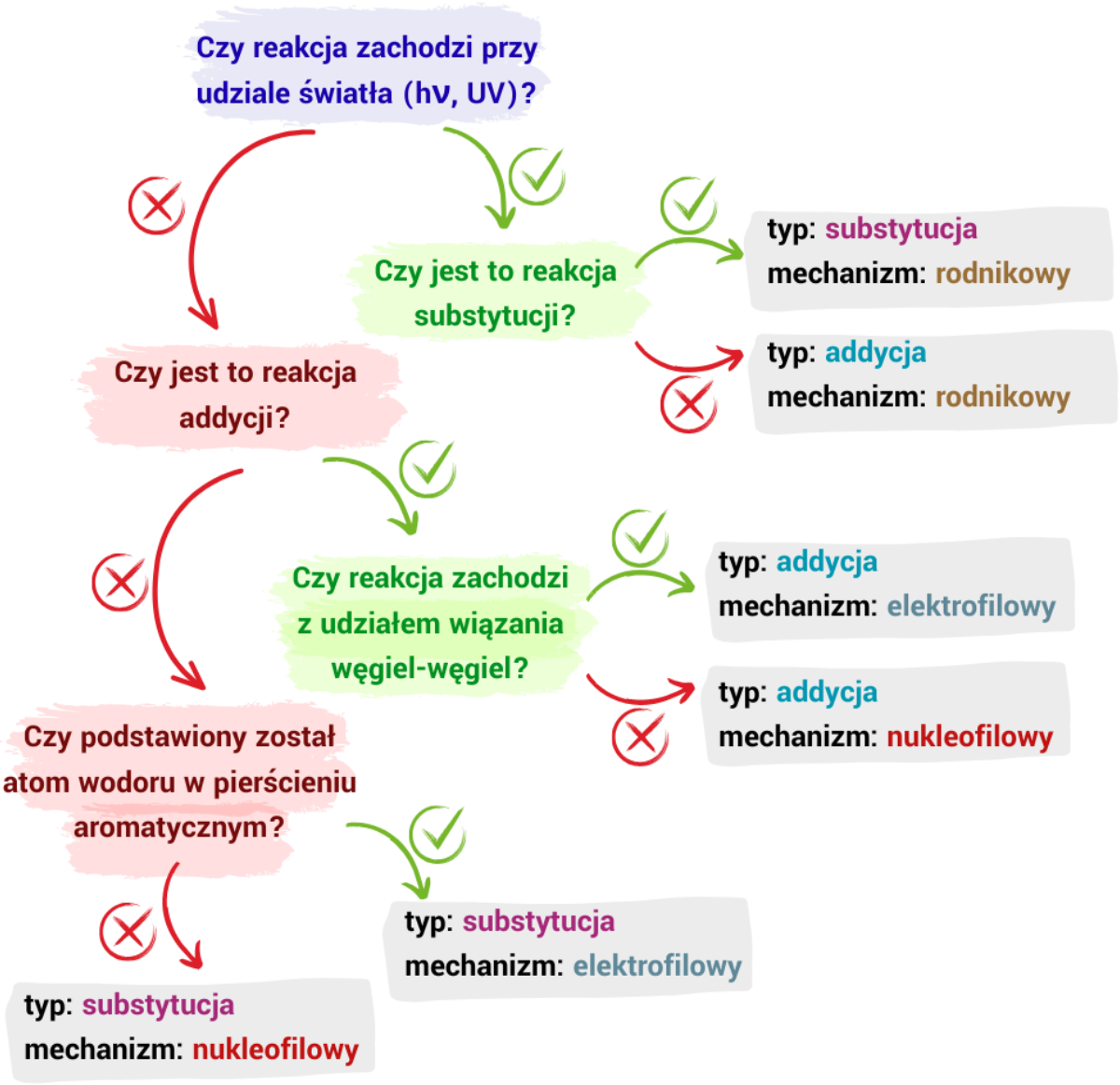

Eliminacja

Dla reakcji eliminacji nie określa się typu mechanizmu reakcji.

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

TRENING

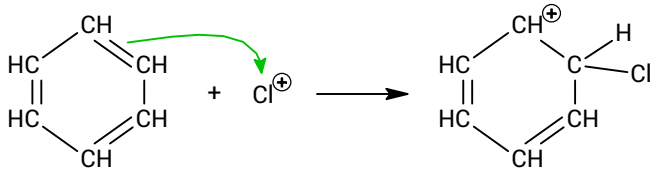
ZADANIE 1. zadanie autorskie

https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11042

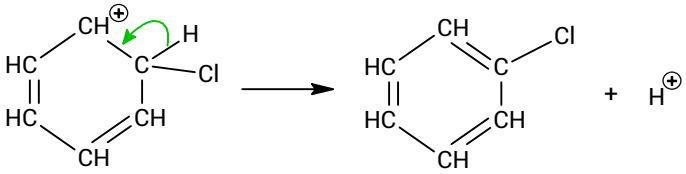
Poniżej przedstawiono czteroetapowy mechanizm pewnej reakcji chemicznej.

Etap 1. $Cl_2 + AlCl_3 \longrightarrow Cl^{\oplus} + AlCl_4^{\ominus}$

Etap 2.

Etap 3.

Etap 4. $H^{\oplus} + AlCl_4^{\ominus} \longrightarrow HCl + AlCl_3$

A. Napisz sumaryczne równanie opisanej reakcji.

B. Napisz, czy przedstawiona reakcja zachodzi z udziałem katalizatora. Jeśli tak – podaj jego wzór.

Reakcja **(zachodzi / nie zachodzi)** z udziałem katalizatora.

Wzór katalizatora (jeśli jest): .....

C. Stosując odpowiednią nomenklaturę, zaznacz w przedstawionym zapisie mechanizmu:
elektrofil • nukleofil • rodnik • karbokation • karboanion
lub zaznacz, że dana drobina nie występuje.

D. Określ typ (addycja, substytucja, eliminacja) oraz mechanizm (elektrofilowy, nukleofilowy, rodnikowy) reakcji.

Typ reakcji: .....

Mechanizm reakcji: .....

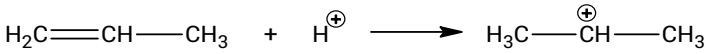
Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

ZADANIE 2. zadanie autorskie

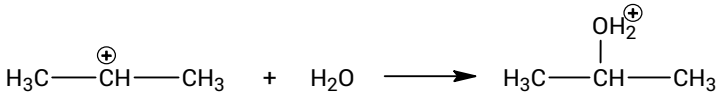
https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11043

Poniżej przedstawiono trzyetapowy mechanizm pewnej reakcji chemicznej.

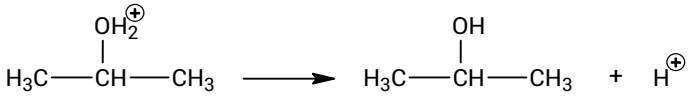
Etap 1.

Etap 2.

Etap 3.

A. Napisz sumaryczne równanie opisanej reakcji.

B. Napisz, czy przedstawiona reakcja zachodzi z udziałem katalizatora. Jeśli tak – podaj jego wzór.

Reakcja **(zachodzi / nie zachodzi)** z udziałem katalizatora.

Wzór katalizatora (jeśli jest): .....

C. Stosując odpowiednią nomenklaturę, zaznacz w przedstawionym zapisie mechanizmu:
elektrofil • nukleofil • rodnik • karbokation • karboanion
lub zaznacz, że dana drobina nie występuje.

D. Określ typ (addycja, substytucja, eliminacja) oraz mechanizm (elektrofilowy, nukleofilowy, rodnikowy) reakcji.

Typ reakcji: .....

Mechanizm reakcji: .....

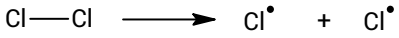
Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

ZADANIE 3. zadanie autorskie

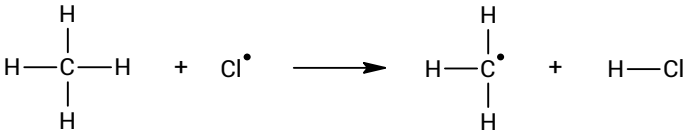
https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11044

Poniżej przedstawiono trzyetapowy mechanizm pewnej reakcji chemicznej.

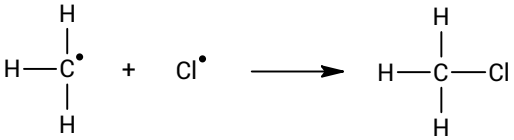
Etap 1.

Etap 2.

Etap 3.

A. Napisz sumaryczne równanie opisanej reakcji.

B. Napisz, czy przedstawiona reakcja zachodzi z udziałem katalizatora. Jeśli tak – podaj jego wzór.

Reakcja **(zachodzi / nie zachodzi)** z udziałem katalizatora.

Wzór katalizatora (jeśli jest): .....

C. Stosując odpowiednią nomenklaturę, zaznacz w przedstawionym zapisie mechanizmu:
elektrofil • nukleofil • rodnik • karbokation • karboanion
lub zaznacz, że dana drobina nie występuje.

D. Określ typ (addycja, substytucja, eliminacja) oraz mechanizm (elektrofilowy, nukleofilowy, rodnikowy) reakcji.

Typ reakcji: .....

Mechanizm reakcji: .....

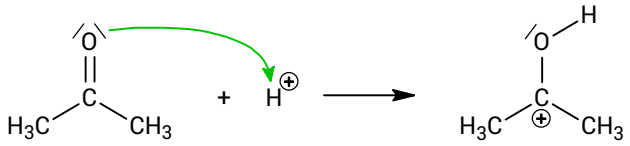
Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

ZADANIE 4. zadanie autorskie

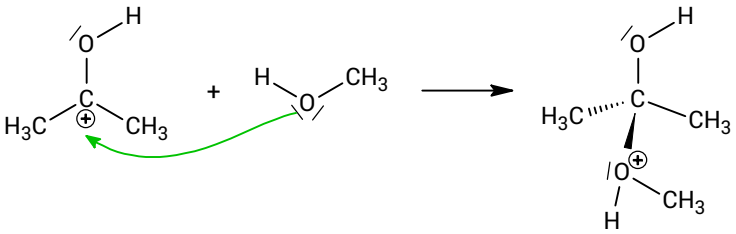
https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11045

Poniżej przedstawiono trzyetapowy mechanizm pewnej reakcji chemicznej.

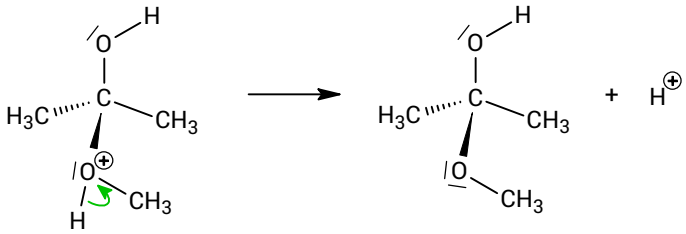
Etap 1.

Etap 2.

Etap 3.

A. Napisz sumaryczne równanie opisanej reakcji.

B. Napisz, czy przedstawiona reakcja zachodzi z udziałem katalizatora. Jeśli tak – podaj jego wzór.

Reakcja **(zachodzi / nie zachodzi)** z udziałem katalizatora.

Wzór katalizatora (jeśli jest): .....

C. Stosując odpowiednią nomenklaturę, zaznacz w przedstawionym zapisie mechanizmu:
elektrofil • nukleofil • rodnik • karbokation • karboanion
lub zaznacz, że dana drobina nie występuje.

D. Określ typ (addycja, substytucja, eliminacja) oraz mechanizm (elektrofilowy, nukleofilowy, rodnikowy) reakcji.

Typ reakcji: .....

Mechanizm reakcji: .....

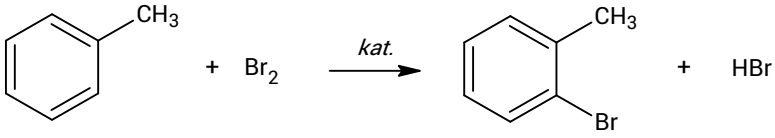
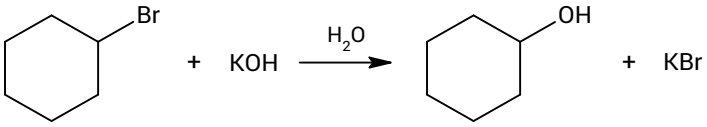
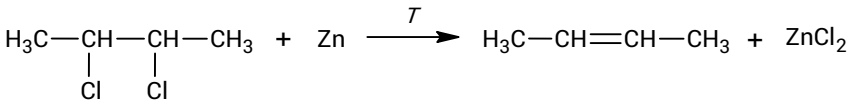
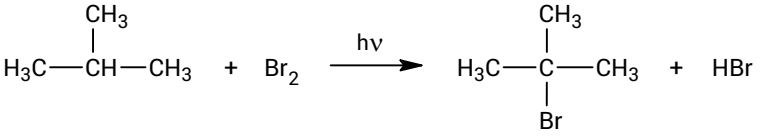
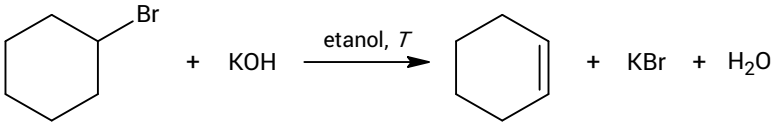
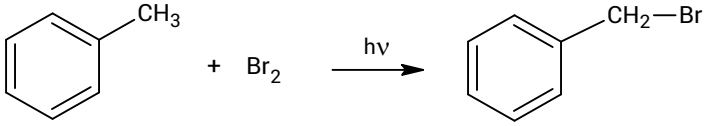
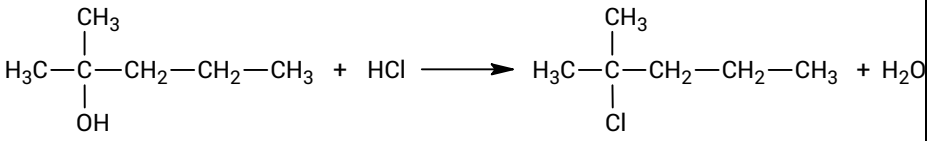
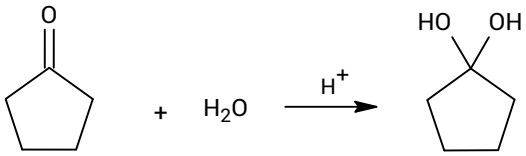
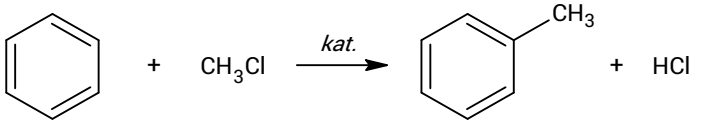
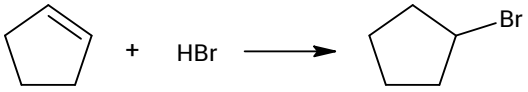

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

ZADANIE 5. zadanie autorskie

https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11046

Określ typ (addycja, substytucja, eliminacja) oraz mechanizm (rodnikowy, elektrofilowy, nukleofilowy) reakcji, które opisano poniższymi równaniami lub zaznacz, że dla danej reakcji nie można przypisać konkretnego mechanizmu.

L.p.	Równanie reakcji	Typ reakcji	Mechanizm
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			
10			

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

ZADANIA PRZEKROJOWE

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

ZADANIA PRZEKROJOWE

ZADANIE 1. CKE, grudzień 2004 (arkusz próbnej matury)

https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11047

Określ typ (addycja, eliminacja, substytucja) podanych niżej reakcji:

I. $C_{17}H_{33}COOH + Br_2 \rightarrow C_{17}H_{33}Br_2COOH$

II. $C_2H_5OH \xrightarrow{Al_2O_3,\ temp.} C_2H_4 + H_2O$

III. $CH_4 + Cl_2 \xrightarrow{światło} CH_3Cl + HCl$

Reakcja I .....

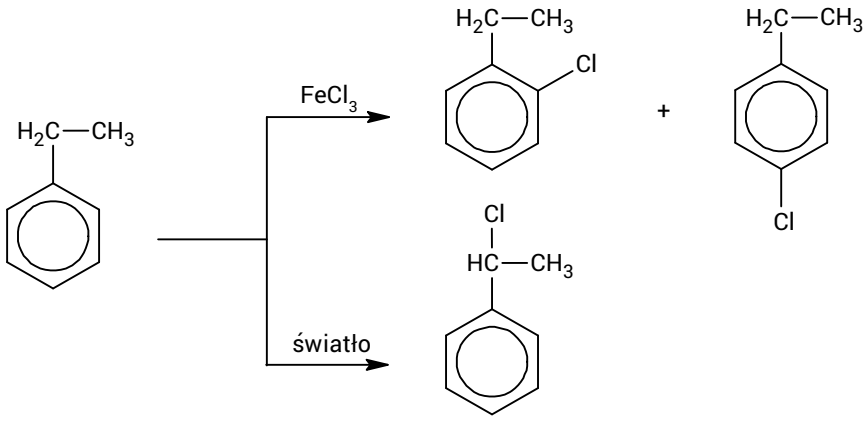
Reakcja II .....

Reakcja III .....

ZADANIE 2. CKE, styczeń 2010 (arkusz próbnej matury)

https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11048

Poniżej przedstawiono schemat reakcji etylobenzenu z chlorem w zależności od warunków przeprowadzenia reakcji.

Uzupełnij zdania. Napisz według jakiego mechanizmu: rodnikowego czy elektrofilowego, przebiegają powyższe reakcje substytucji.

Reakcja substytucji etylobenzenu w obecności katalizatora $FeCl_3$ przebiega według mechanizmu

..... .

Reakcja substytucji etylobenzenu w obecności światła przebiega według mechanizmu ..... .

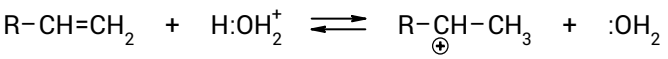
Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

ZADANIE 3. CKE, maj 2016 (formuła 2015)

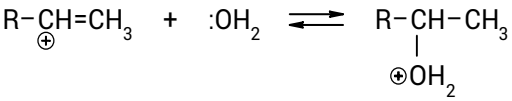
https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11049

Woda przyłącza się do alkenów w obecności silnie kwasowego katalizatora H_3O^+. Ta addycja przebiega poprzez tworzenie kationów z ładunkiem dodatnim zlokalizowanym na atomie węgla, czyli tzw. karbokationów. Mechanizm tej reakcji dla alkenów o wzorze ogólnym $R–CH=CH_2$ (R – grupa alkilowa) można przedstawić w trzech etapach.

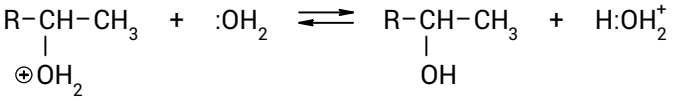
Etap I

Etap II

Etap III

Uwaga: w poniższych równaniach etapów reakcji wzór wody przedstawiono jako $:OH_2$, a wzór kwasowego katalizatora zapisano jako $H:OH_2^+$.

Uzupełnij poniższe zdania. Wybierz i zaznacz jedno właściwe określenie spośród podanych w każdym nawiasie.

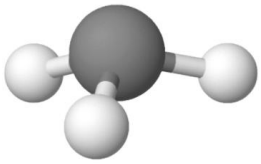
Podczas etapu I alken ulega działaniu reagenta **(wolnorodnikowego / nukleofilowego / elektrofilowego)**. W etapie II karbokation łączy się z cząsteczką wody, w wyniku czego powstaje protonowany alkohol. Na tym etapie przemiany woda działa jako **(nukleofil / elektrofil)**. Podczas etapu III protonowany alkohol **(oddaje / pobiera)** proton, co prowadzi do powstania obojętnego alkoholu oraz do odtworzenia katalizatora.

ZADANIE 4. zadanie autorskie

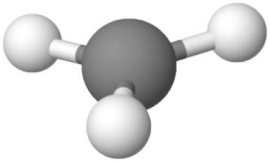
https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11050

Rozstrzygnij, który model (I czy II) jest ilustracją kształtu karboanionu CH_3^-. Uzasadnij odpowiedź. Odnieś się do teorii VSPER.

I

II

Rozstrzygnięcie: .....

Uzasadnienie: .....

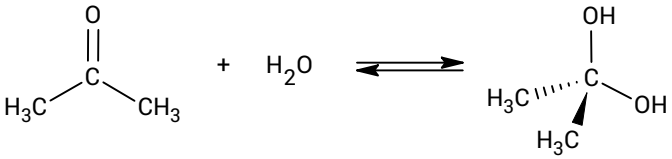
.....

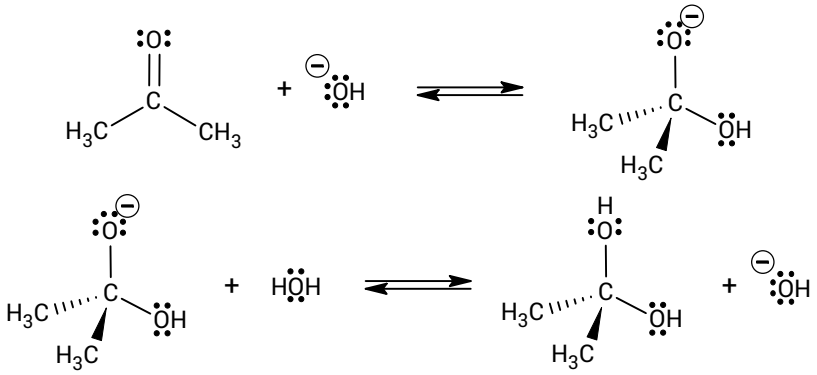
ZADANIE 5. CKE, czerwiec 2018 (formuła 2015)

https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11051

Aldehydy i ketony ulegają reakcji z wodą, w wyniku czego tworzą diole. Ta reakcja – nazywana reakcją hydratacji – jest odwracalna, a jej wydajność zależy od struktury związku karbonylowego, np. wodny roztwór metanalu zawiera 0,1 % aldehydu i 99,9 % produktu jego hydratacji, ale wodny roztwór propanonu zawiera 99, 9% ketonu i 0,1 % diolu (w temperaturze około 20 °C). Propanon reaguje z wodą zgodnie z równaniem:

Opisana reakcja w czystej wodzie zachodzi powoli, ale jest katalizowana zarówno przez kwas, jak i przez zasadę. Reakcja hydratacji katalizowana zasadą zachodzi etapami zilustrowanymi poniższymi równaniami (kropkami zaznaczono wolne elektrony walencyjne atomów tlenu).

Na podstawie: J. McMurry, *Chemia organiczna*, Warszawa 2000.

A. Uzupełnij poniższe zdania. Wybierz i podkreśl jedno właściwe określenie spośród podanych w każdym nawiasie.

Hydratacja propanonu jest reakcją **(addycji / eliminacji / substytucji)**. Mechanizm opisanej reakcji jest **(elektrofilowy / nukleofilowy / rodnikowy)**. Przyłączenie jonu hydroksylowego do atomu węgla grupy karbonylowej w cząsteczce propanonu jest możliwe, ponieważ ten atom jest obdarzony cząstkowym ładunkiem **(dodatnim / ujemnym)** wskutek polaryzacji wiązania z atomem **(tlenu / węgla / wodoru)**.

B. Oceń prawdziwość poniższych zdań. Zaznacz P, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

1	W wyniku opisanej reakcji zmienia się hybrydyzacja orbitali walencyjnych drugiego atomu węgla z sp^2 w cząsteczce ketonu na sp^3 w cząsteczce diolu.	P	F
2	Cząsteczka diolu, który powstaje w opisanej reakcji, występuje w postaci enancjomerów.	P	F
3	W opisanej reakcji organiczny anion będący produktem pośrednim pełni funkcję zasady Brønsteda.	P	F

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

C. Rozstrzygnij, czy prowadzenie reakcji hydratacji propanonu w obecności mocnej zasady skutkuje większą zawartością diolu w mieszaninie poreakcyjnej (w temperaturze około 20 °C). Odpowiedź uzasadnij.

Rozstrzygnięcie: .....

Uzasadnienie: .....

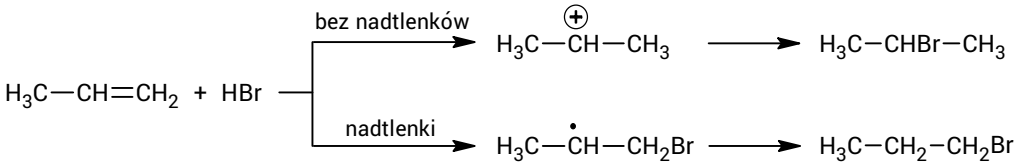
.....

.....

ZADANIE 6. CKE, maj 2018 (formuła 2015) zmodyfikowane

https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11052

Na przebieg reakcji propenu z bromowodorem ma wpływ obecność nadtlenków w mieszaninie reakcyjnej, co zilustrowano na poniższym schemacie.

Na podstawie: R. Morrison, R. Boyd, *Chemia organiczna*, Warszawa 1985.

Uzupełnij poniższe zdania. Wybierz i podkreśl jedno określenie spośród podanych w nawiasie.

Gdy w środowisku reakcji nie ma nadtlenków, bromowodór przyłącza się do propenu. Ta addycja przebiega poprzez tworzenie drobin z ładunkiem dodatnim zlokalizowanym na atomie węgla. Jest to addycja **(rodnikowa / nukleofilowa / elektrofilowa)** do podwójnego wiązania węgiel–węgiel. W tej reakcji powstaje **(pierwszorzędowa / drugorzędowa)** bromopochodna węglowodoru.

Gdy w środowisku reakcji są obecne nadtlenki, addycja jest niezgodna z regułą Markownikowa. W tej reakcji przejściowo tworzy się **(karbokation pierwszorzędowy / karbokation drugorzędowy / rodnik pierwszorzędowy / rodnik drugorzędowy)** i powstaje **(pierwszorzędowa / drugorzędowa)** bromopochodna węglowodoru.

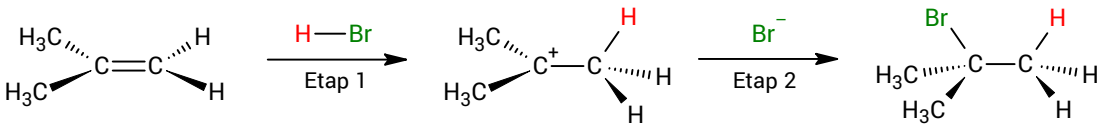

Julia Kasbrylak juliakasbrylak@gmail.com

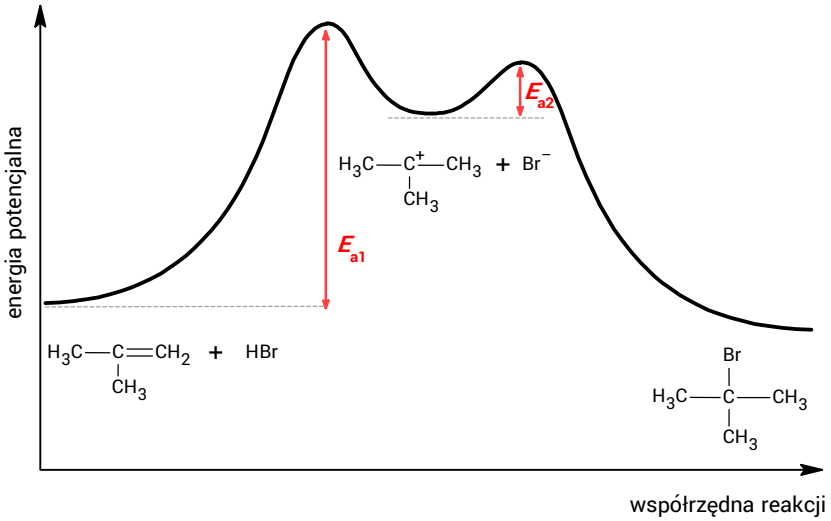
ZADANIE 7. CKE, grudzień 2024 (arkusz próbnej matury)

https://samurajchemiczny.elms.pl/next/public/lesson/11053

Addycja bromowodoru do 2-metyloprop-1-enu zachodzi zgodnie z dwuetapowym mechanizmem ukazanym na poniższym schemacie.

Na wykresie przedstawiono zmianę energii potencjalnej drobin podczas przebiegu reakcji chemicznej.

A. Oceń prawdziwość poniższych zdań. Zaznacz P, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

1	Entalpia reakcji addycji bromowodoru do 2-metyloprop-1-enu przyjmuje wartość ujemną ($\Delta H < 0$).	P	F
2	Reakcja addycji bromowodoru do 2-metyloprop-1-enu zachodzi zgodnie z mechanizmem nukleofilowym	P	F

B. Szybkość reakcji chemicznej zależy od szybkości najwolniejszego etapu danej przemiany.

Rozstrzygnij, który etap – 1 czy 2 – jest wolniejszy, więc decyduje o szybkości reakcji addycji bromowodoru do 2-metyloprop-1-enu. Odpowiedź uzasadnij.

Rozstrzygnięcie: .....

Uzasadnienie: .....

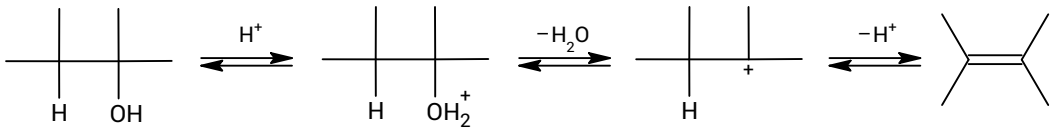
.....

.....

ZADANIE 8. CKE, Informator o egzaminie maturalnym z chemii od roku szkolnego 2022/2023

Dehydratacja (odwodnienie) alkoholi – reakcja, w wyniku której, w obecności kwasu, z alkoholu otrzymuje się alken – przebiega według mechanizmu obejmującego trzy etapy. Początkowo (etap I) powstaje protonowana forma alkoholu, następnie zachodzą jej powolna dysocjacja (etap II) z utworzeniem karbokationu oraz szybkie odszczepienie protonu od sąsiedniego atomu węgla z utworzeniem alkenu (etap III). Opisany proces można zilustrować schematem:

alkohol — protonowany alkohol — karbokation — alken

Wiązanie podwójne w alkenie powstającym podczas dehydratacji, będącym głównym produktem reakcji, znajduje się często w innym miejscu niż wynikałoby to z położenia grupy –OH w substracie. Dzieje się tak dlatego, że powstający karbokation ulega przegrupowaniu polegającemu na przeniesieniu atomu wodoru lub grupy alkilowej od sąsiedniego atomu węgla z jednoczesnym przemieszczeniem się ładunku dodatniego. Takie przegrupowanie zachodzi zawsze wtedy, gdy może ono spowodować powstanie trwalszego karbokationu, czyli takiego, w którym ładunek dodatni znajduje się na atomie węgla o możliwie najwyższej rzędowości.

Na podstawie: R.T. Morrison, R.N. Boyd, *Chemia organiczna*, Warszawa 1996.

A. Napisz numer tego etapu opisanego mechanizmu dehydratacji alkoholi, który decyduje o szybkości powstawania alkenu z alkoholu.

.....

B. Spośród poniższych wzorów wybierz i podkreśl wzór najtrwalszego karbokationu.

